

nin Bizans hâkimiyetine girdiği tarihten itibaren bu yörede yaşayan diğer kabilelerle birlikte Bizans'a bağlanan Uzreliler arasında Hıristiyanlık yayılmıştı.

Hicretten önce Mekke'ye gelen Uzreoğulları, Resûl-i Ekrem tarafından İslâm'a davet edildiye de kabul etmediler. Hicri 2. yıldan (623-24) itibaren ilişki kurulmaya çalışılan ve Hicaz-Suriye arasındaki yolu kontrol eden Benî Uzre'den Mezkûr adlı bir kişi Dûmetülcendel Gazvesi'nde (5/626), aynı kabilede bir başka kişi de Zeyd b. Hârise'nin Hismâ Seriyyesi'nde (6/627) müslümanlara rehberlik etti. Uzreliler, Mûte Savaşı'nda (8/629) Bizans'ın safında yer aldı. Ancak bu savaşta bir Uzrelî olan Kutbe b. Katâde'nin İslâm ordusunun sağ kanadının kumandanlığını yaptığı rivayet edilir. Yine aynı yıl Uzre gibi Kudâa'ya mensup Belî ve Belkayn kabilelerinin Medine'ye saldırmak için bir araya geldiklerini duyan Hz. Peygamber bunlara karşı Amr b. Âs kumandasında 300 kişilik bir kuvvet gönderdi. Ebû Ubeyde b. Cerrâh kumandasındaki 200 kişilik takviye birliklerinin de katıldığı Zâtüsselâsil Seriyyesi adı verilen bu hareket sırasında Benî Uzre ve müttetikleri İslâm birliğinin gelişini haber alınca büyük bir kısmı dağıldı. Sadece bir grupla müslümanlar arasında küçük çaplı çatışma yaşandı.

9 yılı Safer ayında (Mayıs-Haziran 630) Uzre kabilesinden Cemre b. Nu'mân'ın başkanlığında Sa'd b. Mâlik, Süleym b. Mâlik ve Mâlik b. Ebû Riyâh gibi kabilelerin ileri gelenlerinin de bulunduğu on iki kişilik bir heyet Medine'ye geldi. Resûl-i Ekrem ile görüşürken Kusay b. Kilâb'ın anne bir kardeşleri olduklarını ve Huzâa'nın Mekke'den uzaklaştırılması esnasında Kureys'e yardım ettiklerini söyleyip akrabalığa vurgu yaptılar. Resûlullah'tan İslâmiyet hakkında bilgi alan Uzreliler müslüman oldu. Medine'de iki gün kalan heyet üyeleri kendilerine verilen hediyelerle birlikte memleketlerine döndüler. Vâdilkurâ toprağından bir kısmı kendisine iktâ olarak verilen Benî Uzre'nin reisi Cemre b. Nu'mân'ın Hicaz halkından kabilesinin zekâtını ilk getiren kimse olduğu bildirilir (İbn Sa'd, IV, 264; İbn Ebû Şeybe, XIII, 15, 232). Resûl-i Ekrem, 9 yılı Rebûlâhîr ayında da (Temmuz-Ağustos 630) Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'yi küçük bir birliğin başında keşif amacıyla Uzre ve Belî kabilelerinin yurdu Cinâb'a gönderdi.

Uzre'den Hureys adlı bir kişinin Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin ilk günlerinde Suriye taraflarına gönderilen Üsâme ordusu için casusluk yaptığı rivayet edilir (Vâkîdî, III,

1122). İrtidat hareketlerine katılmayan Uzreliler fetihlerden sonra Suriye, Filistin ve Mısır'a, Endülüs'ün fethinden sonra da İspanya'ya yerleştiler. Hadis hâfızı ve coğrafyacı İbnü'd-Delâî, Endülüs'e göç eden Benî Uzre kabilesindedir. Kabile mensuplarından Ziml b. Amr el-Uzrî, Muâviye b. Ebû Süfyân ve I. Yazid döneminde bazı idarî görevlerde bulundu. Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz de Uzreliler'i severdi. Nitekim Osman b. Sa'd (Saîd) el-Uzrî'yi Dimaşk'a vali, Abdurrahman b. Haşhâş el-Uzrî'yi de kadı tayin etti (Eİ² [İng.], X, 774). Uzre kabilesi mensupları platonik aşkları ve iffetleriyle (hubbu Uzrî) anılır. Bu kabilenin şairleri arasında Urve b. Hizâm ile Cemîl Büseyne'nin aşklarına dair şiirleri meşhurdur (bk. UZRÎ AŞK). Ahmed Lutfi Abdülbedî'nin Benî Uzre hakkında hazırladığı yüksek lisans tezi (1950, Câmiatü'l-Kâhire külliyyetü'l-edebe) daha sonra yayımlanmıştır (Kahire 1422/2001).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, II, 557, 558-559, 635, 715-719; Vâkîdî, *el-Meğâzi*, I, 403; II, 555-560, 770-771; III, 1122; İbn Hişâm, *es-Sîre*², I, 218, 247, 678; II, 377, 623; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Riyad 1410/1990, I, 55, 168, 207, 250-251; II, 48, 67-68, 100, 124; IV, 263-264; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Hamed b. Abdullah el-Cum'a - Muhammed b. İbrâhim el-Lahîdân), Riyad 1425/2004, XIII, 15, 232; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 250-251; Ya'kübî, *Târîh*, I, 203; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 254-255; III, 32; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 447-450; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), IV, 171-173; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 424; IV, 39, 41-42, 117, 246-248, 251, 262, 427, 430-432; VI, 281, 286; VII, 148; Şevki Dayf, *el-Hubbü'l-Uzrî 'inde'l-Arab*, Kahire 1999; Serdar Özdemir, *Hz. Peygamber'in Seriyyeleri*, İstanbul 2001, s. 128; G. Levi Della Vida, "Uzre", *IA*, XIII, 89-90; M. Lecker, "Udhra", *Eİ²* (İng.), X, 773-774; Sherifa Zuhur, "Udhra", *Encyclopaedia of World Muslims* (ed. N. Kr. Singh - A. M. Khan), Delhi 2001, IV, 1491-1493; a.m.f., "Udhri", a.e., IV, 1493-1495.

ADNAN DEMİRCAN

UZRÎ

(bk. İBNÜ'D-DELÂİ).

UZRÎ AŞK

(العشق العذري)

Benî Uzre kabilesine mahsus iffetli aşkı anlatan bir tabir.

Uzre adını taşıyan dört beş kabile varsa da iffetli (platonik) aşka adını veren kabile Yemen asıllı olup Kahtâniler'den Kudâa'nın kolu Uzre b. Sa'dü Hüzeym b. Zeyd

b. Leys'tir. En meşhur oğulları Kebîr, Âmir ve Rifâa'dır. Benî Hür, Kebîr b. Uzre kolundan olup Cemîl ile sevgilisi Büseyne, Urve b. Hizâm ile sevgilisi Afrâ da bu koldandır. Benî Uzre mensupları çöl kabilelerindedir. Hicaz'ın kuzeyinde Vâdilkurâ, Tebük ve Teymâ'dan Kızıldeniz kıyısındaki Eyle'ye kadar uzanan bölgede diğer Kudâa kabileleriyle birlikte otlak ve sulak yerlerde yaşarlardı. Vâdilkurâ, Hicr ve Cinâb önce Kudâa'nın, daha sonra Cüheyne ve Benî Uzre'nin konakladığı yerlerdi. Birçok köyün yer aldığı Vâdilkurâ hurma, üzüm, zeytin bağları ve yeşil otlaklarıyla meşhurdur. Halkı da erkek kadın yaklaşımına imkân veren ziraat ve hayvancılık gibi işlerle uğraşıyordu.

Fesahatleriyle tanınan Yemen kabilelerinden biri olması sebebiyle Benî Uzre'nin de fasih konuştuğuna dair rivayetler varsa da gerçekte Bizans'a komşu olan Suriye'nin sınır bölgesinde, çöl hayatı ile şehir hayatının birbirine karıştığı bir mevkide bulduklarından dillerinde bozulma ve yabancılaşma (ucme) görüldüğü, bu yüzden lugat ve gramer âlimleri tarafından şiirleri şâhid kabul edilmediği için derlenmediği bilinmektedir. Ancak II. (VIII.) yüzyıldan sonra âşıkların hikâye ve anekdotlarına dair eser yazanlar bu âşik şairlerin şiirlerini bir araya getirmişlerdir. Arap kabileleri geleneğinde bazı sıfat ve erdemler, içlerinde yetişen şahsiyetler sebebiyle belli kabilelere nisbet edilmiştir. Cömertliğin Tay, yiğitliğin Abs, çokluğun Tağlib, deliliğin Benî Âmir b. Sa'saa'ya atfedilmesi gibi aşk da Benî Uzre'ye nisbet edilmiştir. "Uzrî hub, Uzrî hevâ, Uzrî aşk, affif aşk" gibi tabirlerle anılan bu aşk şiddetli tutkudan çok iffetli ve temiz aşkı ifade eder. Başta Urve b. Hizâm'ın amcasının kızı Afrâ ile, Cemîl b. Ma'mer'in sevgilisi Büseyne ile yaşadığı aşk olmak üzere bu kabileye mensup şairlerin affif aşk etrafında oluşan hikâyeleri Benî Uzre'nin bu tür aşkla şöhrat bulmasını sağlamış, daha sonra Benî Âmir b. Sa'saa'dan Kays b. Mülevwah (Mecnûn) ile Kays b. Zerîh ve Küseyyir gibi başka kabilelere mensup âşik şairler de aynı affif aşk anekdotlarına konu olduklarından uzrî âşıklar diye anılagelmiştir. Câhiliye devrinden itibaren III. (IX.) yüzyıla kadar yetişen affif âşıkların çoğu başka kabilelerdendi.

Affif aşk hakkında Benî Uzre'ye dair abartılı anekdotlar yayılmış, güzellik, merhamet ve aşk sadece bu kabileye nisbet edilmiş, fertleri aşk ıstırabından ölen kabile olarak tanınmıştır (İbn Kuteybe, I, 346).

UZRÎ AŞK

Söz konusu kabileye mensup kişiler bu aşkı kadınlarının / kızlarının son derece güzel ve yürekleri eriten bir bakışa sahip olması, erkeklerinin ince hisler taşıması, aşkıta sadakat, iffetini koruma ve günahlardan uzak durma gibi erdemlerine dayanırlar. Onlar bedenî vuslatın aşkı bozacağına inanırlar. Nitekim Fezâre kabilesinden bir câriyenin halvet halinde iken âşığının elini tutma teşebbüsüne karşı, “Çek elini, bozma / kirletme temiz sevgiyi” demesi üzerine âşık utancından bir daha sevgilisinin yanına gidememiştir (Veşşâ, s. 90). İffetini koruma çabası bağlamında ağır bir aşk ıstırabının sonunda eriyip tükenmek ve ölmek âşık şairlerin ortak kaderi olmuştur. Benî Uzre’den bir kişi aşk ıstırabından ölen otuz genci defnettiğini ifade etmiştir (Serrâc, s. 20; Antâkî, II, 55). Bir bedevî de söz konusu aşk örfünü şöyle anlatır: “Aşk bozulmuş, sevgi ayağa düşmüş / Âşık olan acele eder olmuş da / Mahbûbesinden vuslat istemiş / Aşk şehidi olmadan ya da eriyip tükenmeden” (Kehhâle, s. 224). Uzrî âşıkları kirlenmemiş aşklarının öldükten sonra da devam edeceğine inanırlardı. Âşık Cemîl sevgilisi Büseyne’ye şöyle hitap eder: “Sevecek seni yaşadıkça bu gönül, ölürsem / İzleyecek yankım yankını kabirler arasında” (Mîhâil Mes’ûd, s. 11).

Affî aşkın İslâmîyet’in ilk iki asrında ortaya çıkması ve gelişmesinde şüphesiz dinin zinadan, fuhuştan uzak durma ve iffetini korumakla ilgili öğretilerinin etkisi olmuştur. Fakat Câhiliye döneminde de bu tür aşkın örneklerine rastlanması sebebiyle cismanî vuslatın aşkı kirlittiğine dair anlayışın bu tür aşkın gelişimindeki etkisini göz ardı etmemek gerekir. Bununla birlikte İslâmî öğretinin öngördüğü kadın-erkek ilişkileri bunun gelişmesine imkân vermiş, bu tür aşk İslâm’ın ilk döneminde ve Ermevîler devrinde gelişme kaydetmiş, Uzrî âşıkların çoğu bu asırda yetişmiştir. Söz konusu gelişmede kadının rolüne vurgu yapan Abdüllatif Şerâre’ye göre İslâmî dönemde Câhiliye’deki içtimâî ve siyasî sultasını yitiren kadın bu tür ıstırap aşkının vesilesi olmak suretiyle kadîm sultasını telâfi etmiştir (*Felsefetü'l-hub*, s. 105). Ayrıca bu gelişmeyi sosyo-ekonomik şartlara bağlayan bir anlayış söz konusudur: Ermevî yönetiminin siyasetten uzak tutmak amacıyla aktığı servetlerle ganimet malları ve gelişen ticaret sayesinde refah düzeyi yükselen Mekke ve Medine şehir halkı eğlence ve mûsiki yanında maddî / cismanî aşkı yaşar ve şairleri bu

tür aşkı terennüm ederken Hicaz ve Necid çöllerinde hayat süren fakir göçebe halk maddî külfetini karşılayamadığı bu aşkın yerine cismanî mahrumiyeti koymuş ve uzrî aşkı dile getiren gazeller nazmetmiştir.

Louis Massignon, Arap Uzrî aşkının kadîm Yunan felsefesinde yer alan platonik aşktan alındığını veya ondan türediğini iddia etmiştir (Âlûsî, s. 192). Halbuki Uzrî aşkın ortaya çıkıp yayılması I. (VII.) yüzyılın ortalarına rastlar. O dönemde Araplar’ın Yunan felsefe ve edebiyatından haberdar olmadıkları için duygusal hayatlarında ondan etkilenmeleri söz konusu değildir. Ayrıca Uzrî aşk felsefeyle ilgisi bulunmayan gazel şiirlerinde dile getirilip şekillendirilmiştir. Platonik aşk, Eflâtun’un *To Symposium* (şölen) adlı eserinde ideal güzellik ve buna duyulan ideal aşkla ilgili fikrî, akîl ve felsefî düzeyde bir teoridir. Uzrî aşklar ise kahramanları bulunan, bizzat duygusal boyutta yaşanmış gerçeklerdir. Tâhâ Hüseyin’e göre Ermevî hilâfet merkezi Suriye (Şam) ile bu hilâfete karşı olan grupların merkezi sayılan Irak halkı, edip ve şairleri siyasî mücadelelerle uğraştığından içre dönme ve duygusal hayata eğilmeye fırsat bulamayıp geleneği muhafaza etmiş, aşk şiirleri (gazel) konusunda kadîm kasidelerin girişini teşkil eden nesib tarzını korumakla yetinmiştir (*a.g.e.*, s. 193). Siyasî ikbal ümidini yitiren Hicaz şehirlerinde (Mekke, Medine, Tâif) anılan refah düzeyine paralel olarak Ömer b. Ebû Rebîa’nın öncülüğünde dünyevî/ibâhî gazel gelişme kaydetmiştir. Öte yandan Hicaz ve Necid çöllerinde yaşayan siyasî ümidi bulunmayan yoksul bedeviler arasında da yeni başlarındaki şehirlerde yaşanan maddî aşka ve dünyevîliğe karşı bedevî sadeliğiyle İslâm’ın iffet, takvâ ve zühd ilkelere kaynaşması neticesinde hâlis dinî zühd ile (tasavvuf) affî aşk ve bunu terennüm eden affî gazel olmak üzere iki eğilim ortaya çıkmıştır (*a.g.e.*, s. 194). Öncelikle amca kızı Afrâ’nın âşığı Urve b. Hizâm, Büseyne’nin âşığı Cemîl b. Ma’mer, Lübna’nın âşığı Kays b. Zerîh, Leylâ’nın âşığı Kays b. Mülevvah (Mecnûn), Azze’nin âşığı Küseyyir, Meyye’nin âşığı Zürrumme gibi şairlerle sevgililerine ait olan veya onlara nisbet edilen şiirlerde birbirinden kopuk hikâye parçaları halinde anlatımlar, III. (IX.) yüzyıl ile IV. (X.) yüzyılın başlarında yaşayan râviler, şiir antolojisi düzenleyenler ve edep kültürü derleyenler tarafından muntazam aşk hikâyelerine dönüştürülmüştür. Tâhâ Hüseyin’e göre evvelâ şiirler mevcuttu; bunların anlatımları arasın-

daki irtibatı sağlamak amacıyla araya nesir parçaları halinde hikâyelerin yerleştirilmesi daha sonraki süreçte meydana gelmiştir (*Hadîşü'l-erbi‘â*, s. 197-198). Bu hikâyeler de âşık şairler ve sevgilileri etrafında yayılan şifahî rivayetlere dayanıyordu. Aşk hikâyelerinin derleyicileri II ve III. (VIII-IX.) asırlarda yaşayan Asmaî, İbnü’l-Kelbî, Heysem b. Adî, İbrâhim el-Mevsilî, İshak el-Mevsilî, Hişâm b. Hassân, Ebû Vâil el-İzâhî, Ebû’s-Sâib el-Mahzûmî, Zübeyr b. Bekkâr gibi ahbâr derleyicileri ve râvileridir.

Aşk hikâyeleri ve aşk şiirleri etrafında zamanımıza ulaşan kaynakların başında İbn Dâvûd ez-Zâhirî’nin *Kitâbü’z-Zehre*, Veşşâ’nın *el-Müveşşâ*, özellikle Ebû’l-Ferrec el-İsfahânî’nin *Kitâbü’l-Eğâni*, İbn Hazm’ın *Tavku’l-hamâme*, Ca’fer b. Ahmed es-Serrâc’ın *Meşârî’u’l-‘uşşâk*, İbrâhim b. Ömer el-Bikâî’nin *Esvâku’l-eşvâk fi’l-hişâri* *Meşârî’i’l-‘uşşâk*, İbn Ebû Hacle’ın *Divânü’ş-şabâbe* ve Dâvûd-i Antâkî’nin *Tezyînü’l-esvâk* adlı kitapları gelir. Uzrî aşkla ilgili hikâye ve gazellerin tahliline dair ortaya konulmuş çağdaş çalışmaların başında da Tâhâ Hüseyin’in *Hadîşü’l-erbi‘â* adlı eseri yer alır. Bu bağlamda Stendhal’in *De l’amour*’u (Paris 1822), Jean-Claude Vadet’in *L’esprit courtois en orient*’i gibi çalışmalarla Benî Uzre efsanesi Avrupa edebiyatında da tanınmıştır. Daha sonra Arap dünyasında ve Batı’da aşk teorisi ve Uzrî aşka dair çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Uzrî aşk konusunda efsane haline gelen Leylâ ile Mecnûn hikâyesi dünya edebiyatını etkilemiş, bu konuda eski dönemlerden itibaren Türkçe, Farsça ve diğer bazı dillerde eserler yazıldığı gibi Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Tâhir ile Zühre, Âşık Garib ile Şah Sanem gibi birçok halk hikâyesi ve aşk şiirinin ortaya çıkmasında esin kaynağı olmuştur. İngiliz edebiyatında Shakespeare’in Romeo Juliet’ini Leylâ ile Mecnûn hikâyesinden esinlenerek yazdığı kaydedilir. Yine Alman şairi Heine’nin *Asra* (Azrâ) şiiri de aynı ilhamın ürünüdür. Uzrî aşk ile Leylâ ve Mecnûn aşkı İslâm tasavvufunu da etkilemiş, bu isimler tasavvufî aşkın anlatımında sembol haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle Uzrî aşk İslâm tasavvuf hareketinin başlangıcını ve çekirdeğini oluşturmuştur (Abdüllatif Şerâre, s. 103). Tasavvuf ehli V. (XI.) yüzyıldan sonra Leylâ ile Mecnûn kıssasına önem vermiş, onda beşer ruhunun sırlarına dair en üstün anlatımı bulmuş, süflî aşktan arınan nefsin Allah’a dönüşüne ve O’nun

zâtına yaklaşmasına ilişkin en yüce remizleri görmüş, iffetin en yüksek derecesindeki aşkı, Allah aşkını ve O'na kavuşma şevkini bu hikâye ile sembolleştirmiştir. İbnü'l-Fârz'ın divanında Leylâ el-Âmiriyye ile Necid çölleri çokça zikredilmiştir. Daha sonra Fars ve Türk şairlerinin yazdığı, binlerce beyitten meydana gelen Leylâ ile Mecnûn kıssaları tasavvufun yanı sıra tarikatların sırları ve sembollerine medar olmuştur (Nallino, s. 122).

Bunların dışında değişik kabilelerden pek çok Uzrî âşık ile mâşukaları, bunlara dair hikâye ve gazeller çeşitli eserlerde söz konusu edilmiştir. Reyvâ bint Gıtrîf es-Sülemiyye'nin aşkıdan ölen Utbe b. Hubâb el-Ensârî, Reyvâ bint Mes'ûd'un aşkıdan ölen Simme b. Abdullah, Hubeyşe bint Sa'd'ın aşkı yüzünden öldürülen Abdullah b. Alkame b. Zûrâre, Cennûb bint Kays'ın aşkıdan yirmi sekiz yaşında ölen Mâlik b. Hâris, Meylâ bint Übeyy'in aşkı yüzünden ölen Kâ'b b. Mâlik, Tevbe b. Humeyyir-Leylâ el-Ahyeliyye aşkı, Vezzâhu'l-Yemenî-Ravza el-Kindiyye aşkı, Yezîd b. Tasriyye-Vahşiyye aşkı, ayrıca şiirlerinde affif aşkı terennüm eden, ancak sevgilileri tesbit edilemeyen âşiklara dair pek çok şiir ve hikâye anılan eserlerde geçmektedir. Bu tür aşk tecrübeleri ve ilgili şiir ürünleri fukaha, kurrâ ve zâhidler muhitine de yansımıştır. Abdullah b. Mes'ûd'un kardeşi Utbe'nin torunu, fukahâ-i seb'adan Ubeydullah b. Abdullah boşadığı kansı için affif aşkının ıstırabını dile getiren şiirler yazmış, "Kass" (zâhid) lakabıyla tanınan Mekkelî fakih, kârî ve zâhid Abdullah b. Abdurrahman, Sellâme adlı bir şarkıcı kadına âşık olmuş, ona duyduğu iffetli aşkı dile getiren şiirler yazmış, uhrevî vuslatı kirlenmemek için mâşukasının dünyevî vuslat talebini kabul etmemiştir (Veşşâ, s. 84-85). Bu tür aşkta âşikları iffete sevkeden sebepler arasında Allah korkusu, cennette hürî umudu, vuslatla aşkın sona ermesi ihtimali, sevgilisini utanç verici bir konuma düşürme endişesi, soylu davranış, iffetin lezzetini maddî tatmin lezzetinden daha üstün görme, övünülecek bir isim bırakma gibi etkenler bulunur (Kehhâle, s. 229-230). Amca kızı Esmâ'nın aşkıdan ölen Murakkış el-Ekber (Amr / Avf b. Sa'd), Able'nin âşığı Antere, Meylân'ın âşığı Muhabbel (Rebî' b. Mâlik) es-Sa'dî, Hind'in âşığı Abdullah b. Aclân çektikleri aşk ıstırabını dile getiren şiirleriyle Câhiliye devrinde Uzrî aşkın nüvesini oluşturan başlıca şairlerdir.

Uzrî âşıkların ortak yanları, ölünceye kadar sadece tek kadına vefalı ve sadık bi-

rer âşık olarak aşkları uğrunda çektikleri ıstırapları iffet ölçüsü dahilinde şiirlerinde dile getirmeleridir. Bunun yanında üslûp bakımından benzer şiirler ortaya koyduklarından şiirleri birbirine karıştırılmış, meselâ Cemil b. Ma'mer, Kays b. Mülevvah (Mecnûn) ve Kays b. Zerîh'in şiirleri birbirine nisbet edilmiştir. Aynı şekilde bunların hikâyeleri de birbirine benzemektedir.

Emevîler zamanında gelişen ve yayılan Uzrî aşkın uzantısı şeklinde Abbâsiler devrinin şehir toplumunda saray aşkı diye anılan, saraya mensup gençlerin iffet ve edep dahilinde yaşadıkları aşk tecrübelerine dayanan aşk türü de Uzrî aşk sayılmıştır. Mâşukanın baskısı, üstünlüğü, aşkın ahlâkî değeri gibi unsurlar bu tür aşk anlayışına eklenmiştir. Başta İbnü'l-Ahnef olmak üzere bazı şehirli Abbâsî şairlerinin gazellerinde bu aşk anlayışı dile getirilmiştir.

Aşk teorisine ve Uzrî aşka dair çok sayıda çağdaş eserden bazıları şunlardır. A. K. Kinany, *The Development of Gazel* (Dımaşk 1951); Müsâ Süleyman, *el-Hubbü'l-'Uzrî* (Beirut 1954); Cemâleddin er-Remâdî, *Şu'arâ'ü'l-hub* (Kahire 1960); Sâdık Celâl el-Azm, *Fî'l-hub ve'l-hubbü'l-'Uzrî* (Beirut 1968); Mustafa Abdül-vâhid, *Dirâsâtü'l-hub fî'l-edebî'l-'Arabî* (I-II, Kahire 1972); T. L. Djedidi, *La poésie amoureuse* (Cezayir 1974); A. E. Khairallah, *Love, Madress and Poetry* (Beirut 1980); Yûsuf İd, *Divânü'l-'Uzriyyîn* (Beirut 1413/1992); Abdülmuîn el-Mellûhî, *el-Hub beyne'l-müslimîn ve'n-naşârâ* (Beirut 1993); Şevkî Dayf, *el-Hubbü'l-'Uzrî 'inde'l-'Arab* (Kahire 1999); Stefan Leder, *The 'Udhri Narrative in Arabic Literature* (Wiesbaden 2004); Malek Chelbel, *Encyclopedie de l'amour en Islâm* (Paris 1995); Zekî Mübârek, *el-'Uşşâku's-selâşe* (Kahire, ts. [Dârü'l-maârif]).

BİBLİYOGRAFYA :

Cemil, *Divânü Cemilî Büşeyne*, Beirut, ts. (Dâru Sâdır), s. 5-12; a.e. (nşr. Emîl Bedî' Ya'kûb), Beirut 1412/1992, neşredenin girişi, s. 9-19; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, Beirut 1964, I, 346; Veşşâ, *el-Müveşşâ* (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), Beirut 1990, tür.yer.; Ca'fer b. Ahmed es-Serrâc, *Meşârî'u'l-'uşşâk*, İstanbul 1301, tür.yer.; İbn Ebû Hacle, *Divânü's-şabâbe* (nşr. M. Zağlûl Sellâm), İskenderiye 1977, s. 305-349, ayrıca bk. tür.yer.; Dâvûd-i Antâkî, *Tezîninü'l-esvâk*, Bulak 1291, tür.yer.; C. Nallino, *Târîhu'l-âdâbi'l-'Arabîyye* (nşr. M. Nallino), Kahire 1954, s. 122; J.-C. Vadet, *L'esprit courtois en orient dans les cinq premiers siècles de l'hégire*, Paris 1968, s. 353-378; Şükrî Faysal, *Te'avvürü'l-gazel beyne'l-Câhiliyye ve'l-Islâm min İmrî'l-kays ilâ İbn Ebî Reb'â*, Beirut 1982, s. 280-289; Hristû Necm, *Cemilü Büşeyne ve'l-hubbü'l-'uzrî*, Beirut 1402/1982, s. 57-71, ayrıca bk. tür.yer.; Blachère, *Târîhu'l-edeb*, s. 771-784; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*,

II, 359-367; Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Hub*, Beirut 1404/1984, s. 223-238; Yûsuf İd, *Divânü'l-'Uzriyyîn: Cemil b. Ma'mer, Kays b. el-Mülevvah, Kays b. Zerîh*, Beirut 1413/1992, s. 3-12, 187-189, 367-368; Adnân Zekî Dervîş, *Şerhu Divânü Cemilî Büşeyne*, Beirut 1994, s. 7-16; Mihâil Mes'ûd, *Cemil b. Ma'mer: Ra'idü'l-hubbü'l-'Uzrî: Dirâse ve muhtârât*, Beirut 1414/1994, s. 5-65; Tâhâ Hüseyin, *Hadîşü'l-erbi'â'*, Kahire 1997, s. 179-321; Âdil Kâmil el-Âlûsî, *el-Hub 'inde'l-'Arab*, Beirut 1999, s. 183-207; Abdüllatif Şerâre, *Felsefetu'l-hub 'inde'l-'Arab*, Beirut, ts. (Dâru mektebeti'l-hayât), s. 91-117; R. Jacobi, "'Udhri Poetry", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami - P. Starkey), London 1998, II, 789-791.

İSMAİL DURMUŞ

UZUN HASAN

(ö. 882/1478)

Akkoyunlu hükümdarı
(1452-1478).

Akkoyunlu kaynaklarına göre 828 Rebî-ülevvel veya Rebîülâhîrinde (Şubat-Mart 1425) doğdu. Babası Akkoyunlu Devleti'nin kurucusu Karayülük Osman Bey'in oğullarından Ali Bey, annesi Karayülük Osman Bey'in ağabeyi Pîr Ali Bey'in kızı Saray (Sâre) Hatun'dur. İyi bir eğitim gördüğü, babasının taht için mücadelesi ve askerî faaliyetleri sırasında ona zaman zaman vekâlet ettiği bilinmektedir. Henüz on bir yaşında iken sefere çıkan babasının yerine Diyarbakir'de (Âmid) muhafaza ile görevlendirildi. Ardından muhtemelen idarî bölge olarak kendisine verilen Harput'a döndü. Memlûkler'le anlaşılan babasının isteğine rağmen Harput'u onlara teslim etmedi. Bu hareketinin tepkiye yol açacağını düşünüp Erzincan hâkimi olan amcası Yâkub Bey'in yanına gitmeye karar verdi. Amcası ona hizmetinde bulunması halinde Karahisar'ı vereceğini vaad etmişti. Fakat diğer amcası Hamza Bey'in Irak hükümdarı Karakoyunlu İsfahan Mirza'yı Mardin yakınlarında yendikten (5 Zilhicce 840 / 10 Haziran 1437) sonra Diyarbakir'e yürüyeceği haberi gelince babası tarafından çağrıldı ve kararından vazgeçerek Diyarbakir'e gitti.

Buraya geldikten üç gün sonra Hamza Bey şehri kuşattı. Bunun üzerine şehirden kaçıp Erzincan yöresinde babası ve ağabeyleriyle buluştu. Bir süre Erzincan'da amcası Yâkub Bey'in yanında kaldı. Ebû Bekr-i Tihriânî, bu sırada on iki-on üç yaşlarındaki Hasan Bey'in mavi bezden tek bir elbise ile bir kepeneği ve bir de atı olduğunu, atının yemini teminde güçlük çektiği için ekseriyetle yaya gitmek zorunda kaldığını bildirir. Bununla beraber amca-